Το Ραδιόφωνο
και τα Δικαιώματα των παιδιών
με την Παιδαγωγική Freinet

Εδώ ξέφρενο Σχολείο

Φωτεινή Δημοπούλου

Παιδαγωγική Ομάδα «Το Σκασιαρχείο»

Το Ραδιόφωνο και τα Δικαιώματα των παιδιών
με την Παιδαγωγική Freinet

Εδώ Ξέφρενο Σχολείο

Ο ΚΟΚΚΙΝΟΛΑΙΜΗΣ

Παιδαγωγική Ομάδα
«Το Σκασιαρχείο»

skasiarxeio.wordpress.com

ΤΑ ΘΡΑΝΙΑ
ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ

Copyright © 2025 Φωτεινή Δημοπούλου

Εκδοση: Παιδαγωγική ομάδα «Το Σκασιαρχείο»
Επικοινωνια: skasiarxeio2014@gmail.com

Τιτλος: Το Ραδιόφωνο και τα Δικαιώματα των παιδιών
με την Παιδαγωγική Freinet

Υποτιτλος: Εδώ Ξέφρενο Σχολείο

Συγγραφεας: Φωτεινή Δημοπούλου

Επιμελεια: Μπαμπάλ

Προλογος: Δαμιανός Βογανάτσης, Μπάμπης Μπαλτάς

Εικονα εξωφυλλου: «Το σύρμα», Seth Globepainter for the
Grenoble Street Art Festival, France, 2017.

Κεντρικη διαθεση: Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων, Καλλιδρομίου 30, Αθήνα
210-381-8840

Όλες οι ανακτήσεις των διαδικτυακών συνδέσμων ήταν έγκυρες τον Οκτώβριο
2025.

ISBN: 978-618-87378-7-7

Ακούστε εδώ:

Ράδιο Ποπόφ - Τα Ραδιόφωνα
του Σκασιαρχείου

Συνεργατικά
Μαθητικά Ραδιόφωνα

Φωτεινή Δημοπούλου

Το Ραδιόφωνο
και τα Δικαιώματα των παιδιών
με την Παιδαγωγική Freinet

Εδώ Ξέφρενο Σχολείο

Παιδαγωγική Ομάδα «Το Σκασιαρχείο»

Στα λησμονημένα παιδιά, άλλα άκρως λειτουργικά
και στους αφουγκραστές τους[1]

«Κλείσε τα μάτια για να δεις»[2]

1. Εμπνευσμένο από το βιβλίο *Ράδιο Ποπόφ*, 2022.
2. Στρατηγάκος, 2011, από το ομώνυμο ντοκιμαντέρ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.. 13

ΕΔΩ ΞΕΦΡΕΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.. 23

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.. 25

1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ 29

1.1. Το Ραδιόφωνο ως Εκπαιδευτικό Μέσο......................... 29

1.1.1. Ιστορική εξέλιξη του Ραδιοφώνου ως εκπαιδευτικό μέσο 29

Οι πρώτες χρήσεις του εκπαιδευτικού ραδιοφώνου στο εξωτερικό , 30 • Οι πρώτες χρήσεις του εκπαιδευτικού ραδιοφώνου στην Ελλάδα, 33 • Η σύγχρονη χρήση του ραδιοφώνου στην εκπαίδευση ανά τον κόσμο, 35

1.1.2 Ο ρόλος και η επίδραση του ραδιοφώνου στην εκπαίδευση......... 38

Θεωρίες μεγάλων παιδαγωγών και διανοητών του 20ου αιώνα, 38 • Η σημασία του ραδιοφώνου στην εκπαίδευση, 42

1.2. Δικαιώματα του Παιδιού.................................... 49

1.2.1. Η χάρτα των Δικαιωμάτων του Παιδιού 49

Ιστορική Εξέλιξη και Σημασία, 49 • Δικαίωμα των παιδιών στη συμμετοχή και την ελευθερία λόγου και έκφρασης, 53 • Δικαίωμα των παιδιών στην πληροφόρηση, 54 • Δικαίωμα των παιδιών για ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση, 56

1.2.2. Janusz Korczak, ο υπερασπιστής των Δικαιωμάτων των Παιδιών...... 57

Η ζωή και το έργο του Janusz Korczak , 57 • Ο ρόλος του Korczak στη διαμόρφωση των Δικαιωμάτων του Παιδιού, 60 • Οι ραδιοφωνικές εκπομπές και η επίδραση στα παιδιά, 62

2 ΤΑ ΡΑΔΙΟΦΩΝΑ ΤΟΥ ΣΚΑΣΙΑΡΧΕΙΟΥ............................ 67

2.1. Η Παιδαγωγική Ομάδα «Το Σκασιαρχείο - Πειραματικοί Ψηλαφισμοί για ένα Σχολείο της Κοινότητας» 67

2.2. Ίδρυση και πορεία των ραδιοφώνων 70

2.3. Συνεργασίες και εκδηλώσεις 72

3 Η ΕΡΕΥΝΑ.. 75

3.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα............................. 75

3.2 Μεθοδολογία έρευνας 77
Μέθοδοι συλλογής δεδομένων και δειγματοληψία, 78 • Σχεδιασμός έρευνας, 80 • Διεξαγωγή συνεντεύξεων, 82 • Μεθοδολογικοί περιορισμοί, 83 • Ανάλυση δεδομένων, 85 • Συμπεράσματα έρευνας, 87

4 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ - ΕΥΡΗΜΑΤΑ 89
4.1 Το ραδιόφωνο ως μέσο για την Προώθηση Δικαιωμάτων του Παιδιού . 89
4.1.1. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στην ενίσχυση της ελευθερίας έκφρασης και λόγου των παιδιών. 90
4.1.2. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στη σύνδεση με την κοινότητα 97
4.1.3. Ο ρόλος του ραδιοφώνου για ίσες ευκαιρίες μάθησης 106
4.1.4. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στη σύνδεση σχολείου - οικογένειας. 112
4.1.5. Ο ρόλος του ραδιοφώνου σε περίοδο εγκλεισμού. 116
4.1.6. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στην ενημέρωση των παιδιών 121
4.1.7. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στην ευημερία των παιδιών 126
4.2. Το ραδιόφωνο ως παιδαγωγικό εργαλείο 137
4.2.1. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στην εκπαιδευτική διαδικασία 137
4.2.2. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στην ανάπτυξη δεξιοτήτων 143
4.2.3. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στη σχολική ζωή. 154
4.2.4. Προκλήσεις και εμπόδια στην εφαρμογή του ραδιοφώνου ως παιδαγωγικό εργαλείο 155
4.2.5. Συμβουλές για την ενσωμάτωση του ραδιοφώνου στην εκπαιδευτική διαδικασία 159
4.2.6. Προτάσεις βελτίωσης για την παιδαγωγική αξιοποίηση του ραδιοφώνου. 162
4.3 Η ενσωμάτωση του ραδιοφώνου στην εκπαιδευτική πράξη: Παιδαγωγικές Προσεγγίσεις και Κοινοτικές Δράσεις 164
4.3.1. Η εφαρμογή του ραδιοφώνου μέσα από την Παιδαγωγική Φρενέ 164
4.3.2. Ο ρόλος της ομάδας «Τα Ραδιόφωνα του Σκασιαρχείου» στην εκπαιδευτική κοινότητα. 171

5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ 175
5.1. Το ραδιόφωνο ως μέσο για την προώθηση των δικαιωμάτων του παιδιού. 175
5.1.1. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στην ενίσχυση της ελευθερίας έκφρασης και λόγου των παιδιών. 176
5.1.2. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στη σύνδεση με την κοινότητα 177

5.1.3. Ο ρόλος του ραδιοφώνου για ίσες ευκαιρίες μάθησης 179
5.1.4. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στη σύνδεση σχολείου - οικογένειας. 182
5.1.5. Ο ρόλος του ραδιοφώνου σε περίοδο εγκλεισμού. 184
5.1.6. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στην ενημέρωση των παιδιών 186
5.1.7. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στην ευημερία των παιδιών 188
5.2. Το ραδιόφωνο ως παιδαγωγικό εργαλείο 192
5.2.1. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στην εκπαιδευτική διαδικασία 192
5.2.2. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στην ανάπτυξη δεξιοτήτων 196
5.2.3. Ο ρόλος του ραδιοφώνου στη σχολική ζωή. 199
5.3. Η ενσωμάτωση του ραδιοφώνου στην εκπαιδευτική πράξη: Παιδαγωγικές Προσεγγίσεις και Κοινοτικές Δράσεις 202
5.3.1. Η εφαρμογή του ραδιοφώνου μέσα από την Παιδαγωγική Φρενέ 202
5.3.2. Ο ρόλος της ομάδας «Τα Ραδιόφωνα του Σκασιαρχείου» στην εκπαιδευτική κοινότητα. 205
6 ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ / ΕΠΙΛΟΓΟΣ 209
ΑΝΑΦΟΡΕΣ. 215

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΠΟΥ ΚΡΑΤΑΤΕ ΣΤΑ ΧΕΡΙΑ ΣΑΣ ΕΙΝΑΙ το αποτέλεσμα της έρευνας της συγγραφέα κι ενός μόχθου της ομάδας των ραδιοφώνων της Παιδαγωγικής Ομάδας «Το Σκασιαρχείο» να αντιπαρέλθουν τις ανισότητες και να δημιουργήσουν το σχολείο της κοινότητας. Σχεδόν από την αρχή της περιόδου της πανδημίας (2020) κι εξής δημιουργήθηκε στη χώρα μας μία επιπλέον δημόσια σφαίρα, αυτή των (δια-)σχολικών ραδιοφώνων με την τεχνική Freinet. Στη συνέχεια, η συγγραφέας Φωτεινή Δημοπούλου ανέλαβε την συγγραφή ενός θεωρητικού λόγου αυτού του νέου πεδίου, και να γίνει ερευνήτρια για τη σχέση και τη συσχέτιση του ραδιοφώνου με τα δικαιώματα των παιδιών. Η δυνατότητα το παιδαγωγικό έργο να παίρνει χαρακτηριστικά θεωρίας είναι μια αναγκαία συνθήκη στοχασμού πάνω στην συνεργατική τάξη. Κι αυτό θα διαβάσουμε.

Πέντε χρόνια τώρα τα ραδιόφωνα του Σκασιαρχείου είναι «πληθυντικά» καθώς ενσωματώνουν με ρητούς κι άρρητους τρόπους κι όλες τις άλλες τεχνικές Φρενέ που δείχνουμε 13 χρόνια στις επιμορφώσεις και τα βιβλία μας. Το ραδιόφωνο αποτελεί την 28η τεχνική Φρενέ κι αποτελεί οργανικό μέρος με τις πιο γνωστές τεχνικές όπως το τι νέα, το συμβούλιο τάξης, το τυπογραφείο, τα μικρά βιβλία, την εφημερίδα, τα φιλμάκια, την αλληλογραφία, την έξοδο στην κοινότητα και την Κοινωνική Παιδαγωγική κάνοντας έτσι τη φωνή των παιδιών ν' ακούγεται ακόμα πιο δυνατά. Με πολλούς τρόπους και πολλά είδη ραδιοφώνων προσεγγίστηκαν εκ νέου τα δικαιώματα της ελευθερίας των παιδιών (άρθρα 12 – 17) και συσχετίστηκαν με την πολιτειότητά τους. Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της παιδαγωγικής έρευνας αποτυπώνουν τις σχέσεις παιδιών, γονιών κι εκπαιδευτικών δημιουργώντας έτσι προεικονίσεις του σχολείου της κοινότητας. Οι απαντήσεις που δίνονται φέρνουν σε πέρας τον μετασχηματιστικό χαρακτήρα της εκπαι-

δευτικής πράξης. Πριν δούμε την αλλαγή του κόσμου πρώτα θα την ακούσουμε. Αυτό είναι το γενικό αίσθημα αυτής της σπουδαίας τεχνικής Φρενέ, με τον δάσκαλο να αφήνει στους εκπαιδευτικούς την επινόηση για τον τρόπο που θα χρησιμοποιήσουν το ραδιόφωνο στην εκπαιδευτική πράξη.

Το ραδιόφωνο κάνει μια διαδρομή στο ελληνικό σχολείο σχεδόν 100 χρόνια τώρα πια κι είναι ακόμη ανολοκλήρωτο... Ο αρχικός του σκοπός και χαρακτήρας ήταν ολοκληρωτικός, αποτελώντας έναν ακόμα κυβερνητικό βραχίονα των φασιστικών και των ναζιστικών πρακτικών, από την περίοδο του Μεσοπολέμου ως τη Χούντα. Όμως, κατά τον αντιδικτατορικό αγώνα στην Ελλάδα, το ραδιόφωνο παίρνει τη σκυτάλη από τα παράνομα τυπογραφεία και τα χωνιά της Κατοχής και γίνεται το βασικό όπλο αντίστασης κι υπεράσπισης της ελευθερίας, δημιουργώντας έτσι ένα νέο δημοκρατικό χώρο που γεμίζει με ποικιλόμορφες σημασίες της υποκειμενικότητας. Ο αυταρχικός χαρακτήρας του πομπού στην επικοινωνία κι η υποταγή του δέκτη, βρίσκουν νέο πλαίσιο να διατυπωθούν εκ νέου.

Το έργο του Μπρεχτ, του Μπένγιαμιν, του Κόρτσακ και του Σελεστέν και της Ελίζ Φρενέ είναι καθοριστικό για τα πρώτα του βήματά του απέναντι στον φασισμό. Στα καθ’ ημάς το έργο του Γρηγόρη Ξενόπουλου και της «Διάπλασις των παίδων», της Αντιγόνης Μεταξά και του Γιώργου Ζομπανάκη κλείνει τον πρώτο κύκλο του, πρακτικό και θεωρητικό, στην Ελλάδα. Το ραδιόφωνο ως δέκτης μέσα στα σχολεία από τα τέλη της δεκαετίας του ’40 μέχρι την δεκαετία του ’50 δεν ακούστηκε. Μπορεί να ονομαστεί αυτό κι αντίσταση. Τη δεκαετία του ’60 οι πρώτοι μη κρατικοί πομποί, οι λεγόμενοι «ραδιοπειρατές» και τη δεκαετία του ’70 ο πομπός του Πολυτεχνείου «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι», σηματοδοτούν την άνοιξη της ραδιοφωνίας των παιδιών που κορυφώνεται στην «Λιλιπούπολη». Το τρανζίστορ έρχεται στα χέρια των παιδιών και μπαίνει και στο σχολείο. Οι μαρτυρίες να έχεις ένα ραδιόφωνο κάτω από τα θρανία είναι πολλές. Πάντα θα θυμάμαι ως Μπαμπάλ το «FM Αγκάθι», τον πομπό που είχα ως μαθητής γυμνασίου

στα Καμένα Βούρλα. Κι ως Δαμιανός τον πρώτο πομπό που δεν συνέδεσα σωστά τον κονέκτορα του διπόλου και κάηκε η λάμπα του. Κι αυτό το παρελθόν και των δυο που συγγράφουμε εδώ τον πρόλογο του βιβλίου μας φέρνει τώρα πάλι στην αναβίωση του ραδιοφώνου με την Παιδαγωγική Ομάδα «Το Σκασιαρχείο», τώρα που ο καιρός το απαιτεί και χρειάζεται να φτιάξουμε την άνοιξη.

Τι μπορούμε να κρατήσουμε από τη νέα αυτή διαδρομή του ραδιοφώνου των παιδιών; Θέλουμε ν' ακούμε κι όχι να υπακούμε. Θέλουμε να είμαστε και δέκτες και πομποί. Θέλουμε να έχουμε ήχους στη ζωή μας και φωνή στεντόρεια, σαν το πρώτο ραδιόφωνο, τον Στέντωρ. Θέλουμε να κάνουμε ραδιόφωνο για να δημιουργούμε μέσα μας εικόνες, να είμαστε παραγωγοί εικόνων. Θέλουμε τον θόρυβο της δημοκρατίας και την μετακίνηση των γραμμών του σχολείου μέσα από τον ήχο. Θέλουμε να βγούμε έξω από το σχολείο. Θέλουμε να λέμε στα παιδιά «Πιάσε ένα δικαίωμα» και να πιάνουν ένα μικρόφωνο. Θέλουμε να συναρμολογούμε πομπούς και δέκτες και να συνδυάζουμε το μέσο με το περιεχόμενο. Θέλουμε τη γλώσσα και την ύλη να ενώνονται μοναδικά και καλλιτεχνικά. Θέλουμε καμπανούλες, μουσικά κουτιά, ραδιόφωνα του Περού με σπάγκο, κουδούνια ποδηλάτου, τελάληδες, γαληνίτη, χωνιά, radioke (Radio Karaoke), ραδιοεφημερίδες, αλληλογραφία με podcast και βιβλία που να έχουμε στις σελίδες τους ραδιοφωνικές ιστορίες. Θέλουμε η φωνή των παιδιών να φτάνει στα αυτιά της οικονομικής και πολιτικής εξουσίας και να την κάνει να ντρέπεται κι εμείς να αποδράσουμε απ' αυτήν και από τη φυλακή τής εικόνας.

Θέλουμε το υποστηρικτικό και θεραπευτικό περιβάλλον του ραδιοφωνικού σχολείου. Η έρευνα της Φωτεινής Δημοπούλου αναδεικνύει τις αγωνίες όλων των ραδιοφωνικών ομάδων της Παιδαγωγικής Ομάδας «Το Σκασιαρχείο» και κάνει ακριβώς αυτό.

Αγαπάμε τους ήχους, τα πουλιά, τη μουσική, τον μπούμαν, τον ηχολήπτη και την ηχολήπτρια, την ηχογράφηση, τον ενισχυτή, τα μικρόφωνα, τη ραδιο-σκηνοθεσία της κάθε εκπομπής. Αγαπάμε τους ανθρώπους στο Πολυτεχνείο που ήταν μέσα με το μικρόφω-

νο κι έξω από τον χώρα μ' ένα τρανζίστορ στο χέρι κι έπαιρναν οδηγίες για το πότε η είσοδος της Στουρνάρη ήταν ανοιχτή. Αγαπάμε τους ραδιοπειρατές που ακόμη και σήμερα στις ταράτσες τους έχουν σταθμούς κι εκπέμπουν. Αγαπάμε το πρώτο βιβλίο του Βαγγέλη Ραπτόπουλου, *Διόδια* (1982) που αναφέρεται στον πομπό μιας ομάδας παιδιών και την τηλεοπτική μεταφορά του βιβλίου. Και το βιβλίο της Μαρούλας Κλιάφα *Δύσκολοι καιροί για μικρούς πρίγκιπες* (1992) που πάλι μια ομάδα παιδιών, με το δικό της ραδιόφωνο, έχει μια δημοσιογραφική αποστολή. Αλλά και τόσα άλλα βιβλία που έχουν στις σελίδες τους τα παιδιά ν' ακούν ραδιόφωνο. Και μας αρέσει, όπως πειραματιζόταν ο Σελεστέν κι η Ελίζ Φρενέ, ν' ακούν τα παιδιά εκπομπές και ν' αλλάζουν την μουσική ή με αφορμή μια εκπομπή, η δική τους να είναι η απάντηση σ' αυτή. Αγαπάμε το ραδιόφωνο, είτε ακούμε είτε εκπέμπουμε είτε γράφουμε και κάνουμε ταινίες γι' αυτό.

Όταν προτάθηκε από την πολιτική εξουσία στην πανδημία η οθόνη, εμείς δώσαμε μια άλλη απάντηση; Αυτή του ήχου κι αυτή της Κοινωνικής Παιδαγωγικής. «Τα Θρανία της Άνοιξης» πρωτοστάτησαν κι άνοιξαν τον δρόμο. Μπορούσαμε να σκεφτούμε ένα σχολείο ανοιχτό όταν το έκλεινε η πολιτική εξουσία, με ομάδες παιδιών που πηγαινοέρχονται στο σχολείο, με υπαίθρια τάξη, με αλληλογραφία, με εξ αποστάσεως ασύγχρονη εκπαίδευση, με σύνορα πέρα από τα κάγκελα του σχολείου και με συναντήσεις παιδιών στην κοινότητα, πέρα από την αριθμητική ταυτότητα του σχολείου. Περισσότερα από είκοσι ραδιοφωνικά ονόματα φιλοξένησαν δεκάδες σχολεία και τα παιδιά έγιναν ωτακουστές και ραδιοφωνικοί παραγωγοί και οι μεγάλοι αφουγκραστείς του πόνου. Το *Ράδιο Ποπόφ* (2022) της Άνια Πορτίν έγινε το όνομα όλων των ραδιοφώνων της Παιδαγωγικής Ομάδας «Το Σκασιαρχείο».

Αυτό το βιβλίο-σταθμός έγινε ο αγαπημένος ραδιοφωνικός και λογοτεχνικός «σταθμός» των σχολείων με την παιδαγωγική Φρενέ, με τις σελίδες του να ανεμίζουν στις σχολικές τάξεις. Κι όλα μας τα ραδιόφωνα λέγονται «Ράδιο Ποπόφ», μια οφειλή στον Αλεξάντερ Ποπόφ που τον γιορτάζουμε κάθε 7η Μάη, λίγο πριν

την Αντιφασιστική Νίκη των Λαών στις 9 Μαΐου — την επέτειο που το 2025 γιόρτασε τα 80 χρόνια. Ταυτόχρονα όμως αποτελεί μία υπενθύμιση για την ιστορία της παιδαγωγικής και του ραδιοφώνου καθώς στη Σοβιετική Ένωση για πρώτη φορά ήδη από τη δεκαετία του 1920 το ραδιόφωνο αφορούσε ήδη βρέφη, παιδιά, μαθητές, φοιτητές, καλλιτέχνες κ.α.. Όλοι αυτοί συνεργάζονταν και ήταν ενεργά υποκείμενα καθώς δεν άκουγαν μόνο ραδιόφωνο, αλλά το κατασκεύαζαν, το χειρίζονταν κι έκαναν τις δικές τους εκπομπές. Η τεράστια επιρροή της σοβιετικής παιδαγωγικής, μετά από την επίσκεψή του Φρενέ στα τότε Σχολεία Εργασίας, θα μπορούσε να πει κανείς ότι τον οδήγησε σ' ένα μετασχηματιστικό πλαίσιο Εργασία - Κοινότητα – Φωνή κάτι που ταιριάζει με το δικό μας τρίπτυχο Τάξη – Αυλή - Κοινότητα.

Η περίοδος της πανδημίας και της σιωπής, «της εκπαίδευσης κάτω από τη θάλασσα», όπως θα μπορούσαμε να την χαρακτηρίσουμε, ήταν η δυστοπία για ν' αγαπήσουμε τους λιγοστούς ήχους. Συγχρόνως αναφερόμαστε έμμεσα και στο δράμα όλων των προσφυγόπουλων στη λεκάνη της Μεσογείου, αλλά και στις αποφάσεις που πάρθηκαν σ' όλη την υδρόγειο σφαίρα να μπει το ραδιόφωνο στην εκπαίδευση. Τι κάναμε; Στήναμε πομπούς σε πάρκα και πλατείες, συμμετείχαμε με τα κοινωνικά κινήματα για τους δημόσιους χώρους και στην συμπερίληψη των παιδιών και καλέσαμε τα παιδιά να κάνουμε αυτό που δεν ένα το σχολείο. Για πρώτη φορά στην ιστορία της μεταπολίτευσης, από το 2022 ως σήμερα στήνουμε κάθε χρόνο ραδιοφωνικό πομπό μέσα στο Πολυτεχνείο της Αθήνας γιορτάζοντας τις μέρες της εξέγερσης μαζί με τα παιδιά. Ο κρυφός πόθος του ραδιοφώνου «Τα θρανία της Άνοιξης» έγινε εφικτός. Με χίλιους τρόπους τα παιδιά γίνονταν κι αυτά ραδιόφωνα κι επιβεβαιώνουν την ύπαρξη τους κόντρα στην υποτέλεια και τον μηδενισμό της προσωπικότητάς τους από την πολιτική και την οικονομική εξουσία.

Η περίοδος που διανύουμε είχε κι έχει χωριστεί σε γεγονότα και συμβάντα. Κι εμείς πήραμε τα γεγονότα να τα μετατρέψουμε σε συμβάντα, για να συμμετέχουμε στη χειραφετική υποκειμενικό-

τητα των παιδιών. Οι τεχνικές μας – η αλληλογραφία, το τυπογραφείο, η υπαίθρια βιβλιοθήκη και τα ελεύθερα κείμενα – στήριζαν τα ραδιοφωνικά μας έντυπα και μεταξύ αυτών τον «Κοκκινολαίμη», το έντυπο που φιλοξενεί πέντε χρόνια τώρα όλα τα ραδιόφωνα της Παιδαγωγικής Ομάδας «Το Σκασιαρχείο». Ακολούθησε κι η μεταφραστική προσπάθεια να οργανώσουμε μια ραδιοφωνική βιβλιοθήκη με ελληνικούς και ξένους τίτλους. Εκδόθηκε το παιδικό βιβλίο *Το αγόρι με χέρια στις τσέπες* (2025) του Μπαμπάλ κι εκδίδουμε τώρα το βιβλίο της Φωτεινής Δημοπούλου. Κι έπεται το λογοτεχνικό βιβλίο του Πιερ Λεσκύρ, *Το ραδιόφωνο στα χέρια των παιδιών* (2026). Μια μεταφρασμένη συλλογή άρθρων που αφορούν και το ραδιόφωνο, του αυστριακού παιδαγωγικού εντύπου *Elise* (2012-2025), είναι έτοιμη. Η ελληνική έκδοση του περιοδικού *Ελίζ* (2026) ετοιμάζεται για τον καινούριο χρόνο. Στο μέλλον θα έχουμε και το λογοτεχνικό βιβλίο του Μαρκ Γκεντώ, *Ράδιο Φερεντίρ* (2027). Κι έχουμε επίσης και μια βιβλιοθήκη που αφορά το ραδιόφωνο και ξεπερνά τους εκατό τίτλους που διαρκώς την εμπλουτίζουμε.

Ραδιόφωνα παντού! Αυτό είναι το μήνυμα της Φωτεινής Δημοπούλου. Η ραδιοφωνική ομάδα από το Δίκτυο Φρενέ Χανίων, «Εδώ Ξέφρενο Σχολείο» έχει την ελευθερία του μέλλοντος που έρχεται. Η εμπλοκή των σχολείων, η μετασχηματιστική επιθυμία των εκπαιδευτικών, οι συνελεύσεις των παιδιών κι η αγωνία εύρεσης θεσμών του τόπου της γλώσσας κάνει μοναδικό τον τρόπο προσέγγισης του παιδικού ραδιοφώνου. Οι συνεργασίες και το άνοιγμα στην κοινότητα κάνουν ακόμη πιο μοναδικό τον τρόπο που η παιδαγωγική γίνεται άφοβη πολιτική. Και γίνεται και υπερνίκηση της λογοκρισίας, είτε παράγεται από την πολιτική εξουσία ή από την αυτολογοκρισία, σαν αυτή του ραδιοφώνου της Μακρονήσου.

Τα νοήματα που παράγονται από τις σχέσεις παιδιών, γονιών κι εκπαιδευτικών είναι πολλά. Το νόημα δεν είναι γραμμένο, το βλέπεις ανάμεσα στις γραμμές. Από τη ανάγνωση του βιβλίου σίγουρα αναδεικνύεται η πολυπλοκότητα όλων των ραδιοφώνων. Τα υλικά που παράγονται ως τεχνική, ως γλώσσα κι ως πρακτική,

είναι μοναδικά, τόσο που αγγίζουν την ιδέα της τέχνης. Από την Κρήτη μέχρι την Πελοπόννησο κι από την Αττική και την Αθήνα μέχρι την Καβάλα, οι ραδιοφωνικές εκπομπές αλλάζουν τον τρόπο που ακούμε τα παιδιά. Τελικά μαθαίνουμε να τα ακούμε. Και να είναι ανυπάκουα.

Κι είναι παράξενο. Η εκπαίδευση ξεκίνησε ιστορικά με τον δάσκαλο ν' απαιτεί την ακοή και την υπακοή των παιδιών. Και τώρα ήρθε η ώρα να ζητούν τα παιδιά να ακουστούν και να παλέψουν μέσα τους με την ηγεμονία του κυρίαρχου λόγου του άλλου. Η ώρα της ψυχανάλυσης έφτασε. Και το ραδιόφωνο ενώνει τον τόπο της γλώσσας και την τεχνική. Κι είναι ένα καλό παράδειγμα γεφύρωσης της θεσμικής παιδαγωγικής με την παιδαγωγική Φρενέ. Η ασυνείδητη διαδικασία είναι παρούσα μαζί με τους άλλους τόπους της γλώσσας, το συμβούλιο και τα ελεύθερα κείμενα. Η αλληλογραφία κι ο συνεταιρισμός είναι οι συμπληρωματικές τεχνικές αυτών των τόπων της γλώσσας. Το δικό μας σημειωτικό αντάρτικο είναι η απαλλοτρίωση του ραδιοφώνου από τον εκφασισμό της κοινωνίας και η επιστροφή στην αθωότητα της γλώσσας των παιδιών κι όσων θέλουν να είναι παιδιά. Καλή ανάγνωση!

Εκ μέρους της ομάδας ραδιοφώνων της Παιδαγωγικής Ομάδας «Το Σκασιαρχείο»
Δαμιανός Βογανάτσης
Χαράλαμπος Μπαλτάς
+ Τα θρανία της Άνοιξης
+ Ο Κοκκινολαίμης

Το παρόν βιβλίο αποτελεί μία συντομευμένη κι επιμελημένη εκδοχή της διπλωματικής εργασίας της Φωτεινής Δημοπούλου με πλήρη τίτλο: «Το ραδιόφωνο ως μέσο ενδυνάμωσης και προώθησης των Δικαιωμάτων του Παιδιού. Εμπειρίες εκπαιδευτικών, παιδιών και γονέων» έτσι όπως αυτή εκπονήθηκε στο πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Επιστήμες της Αγωγής, Κριτική Παιδαγωγική και Εκπαίδευση Εκπαιδευτικών» του Πανεπιστημίου Κρήτης της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης και του ΚΕ.Μ.Ε.Ι.Ε.Δ.Ε. με επιβλέποντα τον καθηγητή Παναγιώτη Κιμουρτζή.Ρέθυμνο, 2024